

Predstavitev doktorske disertacije “Razvoj postopka vrednotenja dejavnikov tveganja, povezanih z negativnimi izidi poklicnega stresa” (dr. Nataša Sedlar)

Gregor Sočan*
Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Presentation of the doctoral dissertation “Development of a procedure to evaluate risk factors associated with negative outcomes of work-related stress” (Nataša Sedlar, PhD)

Gregor Sočan
Department of Psychology, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia

Ključne besede: poklicni stres, dejavniki tveganja, negativni izidi, napovedni model, recenzije

Keywords: occupational stress, risk factors, negative outcomes, prediction model, reviews

Sedlar, N. (2015). *Razvoj postopka vrednotenja dejavnikov tveganja, povezanih z negativnimi izidi poklicnega stresa* (neobjavljena doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo. (COBISS.SI-ID 57304674)

Nataša Sedlar, univ. dipl. psih., je 10. julija 2015 pred komisijo v sestavi red. prof. dr. Valentin Bucik, izr. prof. dr. Mojca Zvezdana Dernovšek, doc. dr. Gregor Sočan (mentor) in doc. dr. Lilijana Šprah (somentorica) uspešno zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom »Razvoj postopka vrednotenja dejavnikov tveganja, povezanih z negativnimi izidi poklicnega stresa«. Raziskovalno delo je bilo vpeto v projekt »Program podpore za delodajalce in zaposlene pri odpravljanju stresa, povezanega z delom, in pri zmanjševanju njegovih škodljivih posledic« (PPDZ-S).

Cilj disertacije Nataše Sedlar je bilo oblikovanje modela za pojasnjevanje učinkov različnih virov poklicnega stresa na posameznikovo ranljivost za doživljanje poklicnega stresa in preko nje na negativne posledice stresa. Problematika dejavnikov in posledic poklicnega stresa je zelo pomembna tako s psihološkega kot tudi z aplikativno-metodološkega oz. psihometričnega, medicinskega in družbeno-ekonomskega vidika. Zaradi te večplastnosti terja prožen raziskovalni pristop, ki upošteva več vsebinskih in metodoloških perspektiv. Metodologija te disertacije je tako zelo raznolika, saj vključuje tako modeliranje strukturnih odnosov kot razvoj merskega instrumentarija, pri slednjem pa je avtorica uporabila širok nabor tehnik, od metode Delfi do modeliranja z logističnimi odgovornimi modeli.

Avtorica je na podlagi obstoječih modelov poklicnega stresa ob upoštevanju specifik slovenskega družbeno-ekonomskega okolja izpeljala izhodišča za oblikovanje integrativnega modela, ki bi na osnovi skupnega nabora vhodnih informacij pojasnjeval pojavljanje oz. izrazitost različnih negativnih izidov. Nabor dejavnikov in izidov je vsaj na konceptualni ravni nujno vsebinsko širok, saj na polju poklicnega stresa součinkujejo organizacijski, socialni in osebni dejavniki. Avtorica je pri tem sprva izhajala iz ekstremno parsimonične operacionalizacije Cooperjevega modela stresa, temelječe na predpostavki o individualni ranljivosti kot skupnem mediacijskem viru različnih negativnih izidov. Izhodiščni model se je sicer pri analizi podatkov vendarle izkazal kot preveč restriktiven in ga je avtorica morala razširiti z uvedbo neposrednih učinkov, ki odražajo specifične dejavnike posameznih negativnih posledic. Na podlagi konceptualnega modela je formulirala napovedni model za pojasnjevanje učinkov različnih virov stresa, ki izvirajo iz

*Naslov/Address: doc. dr. Gregor Sočan, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, e-pošta: gregor.socan@ff.uni-lj.si

narave dela, delovne organizacije ali širšega socialnega konteksta, na posameznikovo ranljivost za doživljanje poklicnega stresa in preko nje na negativne posledice, tj. absentizem, prezentizem, namero o fluktuaciji, izgorelost in težave pri usklajevanju dela in družine.

Ker ustreznih merskih instrumentov za ocenjevanje dejavnikov in izidov stresa ni bilo na voljo, jih je avtorica (sama ali v sodelovanju s sodelavci projekta PPDZ-S) razvila ali priredila. Prvi del empiričnega dela disertacije je tako posvečen sestavljanju in psihometrični evalvaciji instrumentarija za ocenjevanje (dejavnikov in izidov) poklicnega stresa. Med sedmimi prirejenimi oz. na novo razvitimi instrumenti je treba posebej opozoriti na »orodje za ekspertno napoved tveganj« (ENTS/IDTS), ki je izviren nov instrument za ocenjevanje tveganja negativnih izidov stresa (izgorelost, absentizem ipd.) pri posamezniku. Kompleksen postopek konstrukcije tega instrumenta, ki je vključeval tudi kvalitativne metode, kot je metoda Delfi, po moji presoji zagotavlja dobro vsebinsko veljavnost instrumenta, ki bo gotovo zanimivo orodje tako za raziskovalce kot za praktike na področju psihologije in medicine dela.¹

V drugem delu disertacije je avtorica na osnovi rezultatov, dobljenih s predhodno razvitim instrumentarijem, izdelala modele negativnih izidov, najprej parcialno, za vsak negativni izid posebej, nato pa je dobljene delne modele združila v integriran napovedni model negativnih izidov. Pri analizi rezultatov je uporabila raznovrstne psihometrične in multivariatne statistične metode, od postopkov klasične testne teorije do MIMIC strukturnih modelov.

Pomen disertacije lahko iščemo tako na teoretični kot na aplikativni ravni. Izsledki po eni strani izboljšujejo naše razumevanje delovanja poklicnega stresa na posameznika in nastanek različnih negativnih posledic. Z aplikativnega vidika je pomemben razvoj instrumentarija za ocenjevanje dejavnikov in negativnih posledic poklicnega stresa. Raziskovalcem lahko disertacija služi tudi kot poučen primer integracije raznovrstnih kvalitativnih in predvsem kvantitativnih (psihometričnih in statističnih) metod in tehnik pri proučevanju kompleksnega diagnostično-prognostičnega problema. Zlasti na področju uporabne psihometrije oz. psihološkega ocenjevanja namreč v praksi pogosto naletimo na šablonsko uporabo standardnih psihometričnih analiz brez poglobljenega razmisleka o smiselnosti uporabe posamezne metode. Disertacija tako opozarja na nekatere zanemarjene probleme v psihometrični teoriji, predvsem na pomanjkanje postopkov za analizo instrumentov, kjer testnega dosežka ni smiselno operacionalizirati kot preprosto linearno funkcijo ene ali več latentnih potez (prim. Sedlar, Sočan in Šprah, 2013). Psihometrična analiza vprašalnika izgorelosti OLBI je tudi pokazala na probleme, ki lahko nastopijo pri uporabi uravnoteženih postavk pri testih tipičnega dosežka (več o tem v Sedlar, Šprah, Tement in Sočan, 2015).

Glavno omejitev dometa disertacije predstavlja razmeroma šibka pojasnjevalna moč uporabljenih napovednih modelov, ki še ne omogoča konkretne psihoprognostične uporabe na ravni posameznikov; te modele je treba razumeti kot velik prvi korak v kompleksnem procesu razvoja preventivnega instrumentarija na področju preprečevanja negativnih posledic poklicnega stresa. Konstrukcija natančnih odločitvenih modelov na ravni posameznika ostaja naloga za nadaljnje raziskovanje na tem področju. Z aplikativnega psihoprognostičnega vidika disertacija odpira raziskovalne probleme tudi na področju določanja kriterijev »resne ogroženosti« (tj. takšne, ki zahteva intervencijo). Uporabljeni pristop je bil namreč na tej stopnji v osnovi diferencialnopsihološki, medtem ko organizacijska in kliničnopsihološka praksa pogosto kliče po možnosti kriterijske binarne klasifikacije v smislu »intervencija je/ni nujna«.

Prepričan sem, da predstavlja disertacija Nataše Sedlar pomemben prispevek k razumevanju učinkov poklicnega stresa, hkrati pa tudi spodbudo k razvoju novih psihometričnih postopkov in modelov za raziskovanje tega in podobnih problemov.

Literatura

- Sedlar, N., Sočan, G. in Šprah, L. (2013). Psychometric properties of the Slovenian adaptation of the Revised Generic Occupational Stress Index Questionnaire (RG-OSI). *Psihološka obzorja*, 22, 141–155.
- Sedlar, N., Šprah, L., Tement, S. in Sočan, G. (2015). Internal structure of an alternative measure of burnout: Study on the Slovenian adaptation of the Oldenburg Burnout Inventory (OLBI). *Burnout Research*, 2, 1–7.

¹ Instrument je prosto dostopen na naslovu <http://dmi.zrc-sazu.si/sl/strani/stres-na-delovnem-mestu#v>